

*Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).
Спеціальність – 281.
Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 4.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.4.16>

УДК 355.2

*Р. З. Хардель,
доктор філософії за спеціальністю 032 (історія та археологія),
старший викладач кафедри мобілізаційної,
організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2243-9722>*

*В. І. Таран,
старший викладач кафедри мобілізаційної,
організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6755-3844>*

*С. В. Лячин,
викладач кафедри мобілізаційної,
організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2944-3978>*

*В. М. Холін,
доцент кафедри мобілізаційної,
організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6708-231X>*

**СИСТЕМА БРОНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ В УКРАЇНІ:
ЕВОЛЮЦІЯ, ВИКЛИКИ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ**

R. Khardel,

PhD in History and Archaeology,

*Senior Lecturer of the Department of Mobilization and Personal Organization,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

V. Taran,

*Senior Lecturer of the Department of Mobilization and Personal Organization,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy.*

S. Liachyn,

*Lecturer of the Department of Mobilization and Personal Organization, Hetman
Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

V. Kholin,

*Associate Professor of the Department of Mobilization and Personal Organization,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

THE SYSTEM OF RESERVING CONSCRIPTS IN UKRAINE: EVOLUTION, CHALLENGES, AND DIGITAL TRANSFORMATION

Стаття присвячена аналізу еволюції системи бронювання військовозобов'язаних від призову за мобілізацією в Україні, починаючи від її радянських витоків до сучасного стану в умовах повномасштабної російсько-української війни. Розглядається початкова концепція, орієнтована на потреби командно-адміністративної системи СРСР та оборонної промисловості, яка виявилася застарілою після здобуття Україною незалежності та особливо неефективною на початку війни у 2014 році.

Аналізуються ключові етапи реформування системи: перші спроби адаптації у 2014-2015 роках (Постанова КМУ №45), як спроби оптимізації системи бронювання. Докорінні зміни відбулися після повномасштабного вторгнення у 2022 році з прийняттям Постанов Кабінету Міністрів України №194 та №76, які запровадили можливість бронювання для критично важливих підприємств через Міністерство економіки, хоча й створили певну нормативну невизначеність та проблеми зловживань.

Висвітлюються ініціативи щодо "економічного бронювання", які не були реалізовані, та аудит системи у 2024 році. Особлива увага приділяється цифровізації процесу бронювання через портал "Дія" з 2024 року, що спростило процедури, але одночасно були введені квоти на кількість осіб, які підлягають бронюванню. Наголошується, що попри значний прогрес, система все ще потребує уніфікації, посилення контролю та забезпечення балансу між потребами оборони та економіки.

This article provides a comprehensive analysis of the evolution of Ukraine's system for reserving conscripts (known as 'bronuvannya') from military service during mobilization. It traces the system's development from its origins within the totalitarian structure of the USSR, where it was tailored to the operational specifics of Soviet state bodies, military command, and armed forces doctrines, primarily focusing on ensuring the uninterrupted operation of the defense industry. This system, practically applied during World War II and slightly modified based on wartime experiences, remained largely unchanged through Ukraine's independence and subsequent defense reforms, eventually proving outdated and ill-suited for modern challenges.

The period preceding the Russo-Ukrainian war (2010-2014) saw detrimental impacts on the local military administration bodies (military commissariats), undermining their effectiveness in mobilization planning and execution by the time the conflict began in 2014. This included deficiencies in the organization of military records for conscripts and reservists and the system for reserving the workforce for the national economy. Many leaders in government, local self-government, and enterprises neglected the reservation process, deeming large-scale mobilization improbable.

The onset of the war in 2014, marked by the first partial mobilization decree, fundamentally shifted priorities. Initially, mobilization efforts focused heavily on conscripting personnel and supplying transport for defense needs. The crucial aspect of transitioning the national economy to function under wartime conditions was addressed later (January 2015) and primarily aimed at supporting the Armed Forces. The existing reservation system proved cumbersome, often requiring enterprises to have specific mobilization tasks and involving a time-consuming process with strictly controlled forms. Failure to secure reservations promptly could lead to the conscription of eligible employees.

Recognizing the need for updates, the Cabinet of Ministers of Ukraine (CMU) adopted Resolution №45 in February 2015. This was the first major attempt to regulate reservations systemically in the context of the ongoing conflict, notably allowing enterprises to produce reservation documents themselves. However, its "For Official Use Only" classification complicated its dissemination. The government also defined lists of positions and professions eligible for reservation, mainly linked to state functions and mobilization tasks.

Widespread reports of violations prompted the government in October 2024 to initiate an audit of decisions designating enterprises as critically important and to temporarily pause the reservation process until mid-November 2024 to review and potentially annul unjustified reservations. Proposals for "economic reservation" – allowing businesses not meeting standard criteria to reserve employees based on financial contributions (e.g., monthly fees) – emerged but were ultimately not implemented following public debate.

As of early 2025, the reservation system remains a critical tool for maintaining Ukraine's defense capabilities while supporting economic stability. Enhanced regulations and digital tools like "Diia" have reduced administrative burdens and increased transparency. However, challenges persist, including the need for procedural unification across regions, ensuring equitable access for all eligible enterprises, improving control mechanisms to verify data accuracy, and fostering effective communication between the state and businesses. The primary ongoing task is to maintain the difficult balance between adequately staffing the defense forces and ensuring the continued functioning of the national economy. Further refinement, robust oversight, and standardization are essential for the system's long-term effectiveness.

Ключові слова: бронювання, російсько-українська війна, мобілізація, військовий облік, суспільство.

Keywords: Reservation, russo-Ukrainian War, Mobilization, Military registration, Society.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання вдосконалення мобілізаційної підготовки держави в цілому та організації бронювання військовозобов'язаних як складової частини мобілізаційної підготовки на

даний час не в повній мірі досліджені сучасною науковою спільнотою, з урахуванням надзвичайної актуальності та важливості даного питання у структурі національної безпеки держави. Проблемам організації бронювання в загальній системі мобілізаційної підготовки приділяли увагу в своїх дослідженнях О. Правдивець, І. Тацишин, В. Талалай, О. Устименко. Питання можливого запровадження механізму «економічного бронювання» розкрито Е.Писаревою та Б.Довгань. Низка науковців розглядали проблематику бронювання окремих типів фахівців, зокрема ІТ-спеціалістів (В. Писаренко, О. Серета, Д. Заїка, Д. Сапітон та інші), а також адвокатів (І. Головатюк, В. Заборовський, В. Манзюк). Однак, комплексно проблема організації бронювання військовозобов'язаних як елементу проведення мобілізації в державі в умовах тривалої війни високої інтенсивності на даний час недостатньо досліджена науковою спільнотою.

Постановка проблеми. Система бронювання військовозобов'язаних від призову на військову службу за мобілізацією в Україні стикається з низкою суттєвих викликів, що потребують оперативного та системного вирішення. Існуюча модель, яка значною мірою зберегла риси радянської адміністративної системи, виявилася недостатньо адаптованою до сучасних умов ведення війни і одночасно до забезпечення актуальних потреб національної економіки.

Протягом тривалого часу система мобілізаційного розгортання, включаючи механізми бронювання, не зазнавала суттєвих змін, що обумовило її застарілість та обмежену ефективність в умовах нових викликів, породжених тривалою війною із противником, що істотно переважає за ресурсами. Деструктивні чинники, зокрема ослаблення спроможностей місцевих органів військового управління (військових комісаріатів), негативно вплинули на функціонування системи військового обліку, розподілу військовозобов'язаних, а також механізмів бронювання працівників.

Недостатня увага з боку керівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій до процесів

мобілізаційної підготовки, зокрема бронювання працівників, значною мірою зумовила ситуацію, за якої працівники, що мали стратегічне значення для економіки та оборони, не були своєчасно або належним чином заброньовані. Починаючи з 2014 року, після початку російсько-української війни та оголошення часткової мобілізації, відбулося поступове усвідомлення важливості ефективного бронювання. Проте навіть в умовах збройного конфлікту система бронювання залишалася складною для реалізації, фрагментарною та недосконалою.

Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації у 2022 році виявило нові системні недоліки у функціонуванні системи бронювання. Сформувався об'єктивна потреба в її глибокій трансформації та адаптації до умов тривалого воєнного протистояння.

Серед ключових проблем варто відзначити низьку ефективність і прозорість процесу бронювання, випадки безпідставного ухвалення рішень, зловживань, а також значні корупційні ризики. Відсутність уніфікованих критеріїв та ефективних механізмів контролю зумовлює нерівномірний розподіл трудових ресурсів, що спричиняє соціальну напругу.

У зв'язку з цим постає необхідність у комплексному науковому аналізі проблемних аспектів чинної системи бронювання військовозобов'язаних в Україні та розробці обґрунтованих рекомендацій щодо її реформування з урахуванням сучасних безпекових та економічних реалій.

Формулювання мети статті. Метою даної роботи є проведення комплексного аналізу існуючої системи бронювання військовозобов'язаних в Україні, витоків її формування, етапів розвитку в умовах тривалої війни високої інтенсивності, а також виявлення її проблемних аспектів та визначення напрямів реформування.

Виклад основного матеріалу.

Система бронювання військовозобов'язаних від призову на військову службу за мобілізацією, як і, власне, система мобілізації держави, була розроблена та функціонувала в умовах тоталітарної держави – СРСР, і була

пристосована до особливостей функціонування державних структур, військового командування та доктрин застосування збройних сил того часу. Загалом, реалізована ідея бронювання фахівців від призову на військову службу полягає в необхідності дотримання балансу між двома завданнями: якісним комплектуванням збройних сил особовим складом та важливістю збереження певних фахівців, критично необхідних для забезпечення функціонування державних управлінських структур та ефективної роботи економіки держави. Головним завданням вважалося забезпечення роботи підприємств оборонної промисловості. Система бронювання військовозобов'язаних від призову була практично застосована в СРСР під час Другої світової війни, в ході якої зазнала певної трансформації з урахуванням умов того часу, і в такому вигляді залишилася до часу отримання Україною Незалежності.

У процесі подальшого реформування та розвитку Сил оборони держави, система мобілізаційного розгортання істотних змін не зазнала. Відповідно, як і будь-яка система, що була розрахована на функціонування у певних умовах, і власне зі зміною цих умов не вдосконалювалася – очевидно виявилася застарілою і непридатною до ефективного функціонування. У період, що передував російсько-українській війні (2010–2014 роки), здійснювалися певні деструктивні впливи на систему місцевих органів військового управління, яка на той час складалася із військових комісаріатів. Передумови, сутність та механізми цього впливу можуть та повинні стати темою подальших досліджень, але очевидні їхні наслідки – станом на початок російсько-української війни (2014р.) військові комісаріати як елементи системи комплектування Сил оборони, які безпосередньо планували та готувалися до проведення мобілізації людських і транспортних ресурсів, внаслідок низки причин, виявилися неефективними [1].

Деструктивні процеси не оминули у тому числі й систему організації військового обліку призовників та військовозобов'язаних, їх призначення у відповідні команди для комплектування військових частин, установ за

штатами воєнного часу, і також систему бронювання «трудо­вих ресурсів для народ­ного господарства» [2], або бронювання військовозобов'язаних за національною економікою (такі назви у ті часи застосовували до цієї системи). У багатьох випадках керівники державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій процесу бронювання своїх працівників достатньої уваги не приділяли, очевидно вважаючи можливість їхнього призову, як і взагалі проведення мобілізації та початку повномасштабної війни чимось маловірогідним. З особистого досвіду авторів даної роботи, в результаті перевірок стану військового обліку і бронювання у якості недоліків часто відмічалися факти відсутності бронювання військовозобов'язаних, які підлягали бронюванню. Іншими словами, організація бронювання працівників від призову за мобілізацією інколи більше цікавила посадових осіб органів військового управління, ніж керівників установ, організацій та підприємств, у чиїх інтересах мали б проводитися ці заходи.

Підхід і пріоритети в організації бронювання докорінно змінилися після початку російсько-української війни. 17 березня 2014 року вперше в історії України указом Президента було оголошено часткову мобілізацію [3], і до серпня 2015 року проведено шість етапів часткової мобілізації. Причому в текстах Указів Президента під мобілізацією в основному малися на увазі заходи призову на військову службу військовозобов'язаних й резервістів, а також забезпечення поставки транспортних засобів для забезпечення потреб Сил оборони. Лише в Указі Президента від 14.01.2015 року, практично через рік після початку війни, було визначено завдання Кабінету Міністрів України «перевести національну економіку України на функціонування в умовах особливого періоду», але й метою таких заходів було визначено виключно «безперебійне забезпечення потреб Збройних Сил України та інших військових формувань України». Також в наведеному указі вперше було згадано про необхідність виконання мобілізаційних завдань, але знову ж таки – стосовно обмежень до їхнього виконання [4].

Тим не менше, процес призову військовозобов'язаних на військову службу за мобілізацією, навіть у обмеженому «частковому» вигляді, цілком змінив підхід відповідних керівників до бронювання працівників. Згідно з вимогами діючих на той час підзаконних нормативно-правових актів, у випадку неоформлення військовозобов'язаним відстрочки від призову з вини відповідних органів влади, місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій – такі військовозобов'язані підлягали призову на військову службу, навіть якщо й могли бути заброньовані (таке положення залишалось в документах аж до червня 2024 року). Процес оформлення бронювання потребував певного часу, інколи досить тривалого, і передбачав для підприємств, установ і організацій наявність мобілізаційного завдання – встановлених за єдиним мобілізаційним планом (через регіональні органи державної влади або за галузевою належністю) певних завдань із поставки товарів, надання послуг, або виконання першочергових заходів мобілізаційної підготовки. І навіть за наявності такого мобілізаційного завдання – бронюванню підлягали лише ті військовозобов'язані, які були залучені власне до виконання цих завдань, що вимагало підтвердження у військовому комісаріаті (пізніше – в територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки, далі – ТЦК) при оформленні бронювання. Тобто, фактичною метою бронювання було не забезпечення функціонування підприємств, збереження економіки, а власне виконання мобілізаційних завдань.

До того ж, бронювання здійснювалося виключно за надрукованими типографським способом бланками суворої звітності: посвідченнями про відстрочку та повідомленнями про зарахування на спеціальний облік. Ці документи не могли виготовлятися (друкуватися) на підприємствах самостійно, розподілялися через органи місцевої влади, за галузевою належністю, або через військові комісаріати.

Після початку російської агресії проти України у 2014 році та проведення низки етапів часткової мобілізації, виникла потреба в оновленні

механізмів бронювання військовозобов'язаних. Постанова Кабінету Міністрів України №45 від 04.02.2015 року «Про затвердження Порядку бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та підприємствами, установами і організаціями на період мобілізації та на воєнний час» стала першим документом, що системно врегулював питання бронювання в умовах сучасного конфлікту.

Головною відмінністю для підприємств, установ та організацій стала можливість самостійно виготовляти бланки посвідчень та повідомлень для оформлення бронювання своїх працівників. Разом з цим, гриф обмеження «Для службового користування» цього документу істотно ускладнив порядок доведення його до підприємств, установ та організацій. Також у 2015 році рішенням Уряду було визначено переліки посад і професій, за якими працівники могли бути заброньовані для забезпечення функціонування державного сектору та підприємств, що мали мобілізаційні завдання в умовах особливого періоду.

Із початком повномасштабної агресії очевидною стала необхідність докорінної трансформації процесу оформлення бронювання працівників ключових для функціонування економіки підприємств. Спочатку Постановою Кабінету Міністрів України №194 від 3 березня 2022 року «Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану» [5], а згодом Постановою Кабінету Міністрів України №76 від 27.01.2023 року «Деякі питання реалізації положень Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час» [6] було передбачено можливість бронювання військовозобов'язаних не лише за переліками посад, а й шляхом подання списків військовозобов'язаних через Міністерство економіки.

Новий порядок дозволив підприємствам, установам і організаціям, що мали критично важливе значення для економіки та безпеки, ініціювати

бронювання персоналу без обов'язкового надання мобілізаційних завдань. Це спростило процедуру та зробило її більш гнучкою в умовах тривалого конфлікту. Водночас спроби уряду обмежити терміни розгляду звернень щодо бронювання виявилися не надто успішними: у ряді випадків роботодавцям доводилося чекати на рішення Мінекономіки протягом кількох місяців, що створювало ризики призову ключових співробітників.

Слід відмітити, що при цьому порядок бронювання за постановою Кабінету Міністрів України № 45, з урахуванням переліків посад і професій, що підлягають бронюванню, також залишився чинним. Тобто, склалася певна управлінська невизначеність: один і той самий процес (бронювання військовозобов'язаних від призову за мобілізацією) визначався двома різними нормативно-правовими актами за різними механізмами. Приблизною аналогією такого стану справ може бути одночасне існування в державі двох різних правил дорожнього руху.

Також важливим фактором стало практично повне виключення з системи бронювання за Постановою № 76 територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, як органів військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації. Подекуди ситуація доходила до абсурду: деякі компанії бронювали військовозобов'язаних за посадами охоронців, вантажників та кур'єрів, причому таких працівників, які працювали на умовах неповної зайнятості, по декілька працівників (інколи до десяти) на одну ставку. Генеральним штабом було визначено перелік дефіцитних для Збройних Сил військово-облікових спеціальностей військовозобов'язаних, за наявності яких вони не підлягають бронюванню, хоча і з цього переліку було передбачено винятки для певних посад.

Перевірки організації бронювання виявляли численні випадки порушення законодавства у цьому процесі. Відповідно, 8 жовтня 2024 року на пропозицію Першого заступника Міністра оборони України Івана

Гаврилюка Урядом було вирішено провести аудит прийнятих рішень про визначення підприємств, установ, організацій критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період з метою бронювання військовозобов'язаних, а також при потребі – здійснити перегляд таких рішень і, відповідно, анулювання військовозобов'язаним відстрочок від призову на військову службу під час мобілізації у разі виявлення фактів необґрунтованого бронювання. До складу комісії із визначення підприємств, установ та організацій критично важливими було запропоновано включити керівників обласних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки або їх заступників. На час проведення цього аудиту, до 15 листопада 2024 року, процес бронювання у державі було призупинено [7].

Окремої уваги заслуговують ініціативи щодо запровадження так званого економічного бронювання. Ця концепція передбачала реалізацію пропозицій щодо бронювання працівників підприємств, які не мають мобілізаційного завдання, і не визнані критичними за загально визнаним механізмом, але виконують ключову роль у стабільному функціонуванні ринкової економіки, зокрема у сфері виробництва, логістики, ІТ, агросектору тощо.

Зокрема, різними законопроектами передбачалося запровадження декількох моделей «економічного бронювання», зокрема бронювання фізичних осіб-підприємців, які формально не підпадають під ознаку працівника підприємства, отже не можуть бути заброньовані на загальних засадах. Наприклад, пропонувалося запровадити щомісячну сплату «збору за бронювання» фізичними особами-підприємцями. Поява таких законопроектів викликала широку дискусію в українському суспільстві, і в кінцевому підсумку жодна з моделей економічного бронювання так і не була реалізована [8].

У липні 2024 році було розпочато пілотний проєкт цифровізації процесу бронювання військовозобов'язаних через єдиний державний веб-

портал «Дія» [9]. Ініціатива передбачала електронне подання списків працівників для бронювання, відстеження статусу подання в реальному часі та отримання рішень без фізичного візиту до органів влади або ТЦК. Це стало важливою частиною загальної цифрової трансформації оборонного менеджменту в Україні. При цьому було відмінено усі обмеження щодо військового звання, віку та військово-облікової спеціальності військовозобов'язаних, що подаються до бронювання, але запроваджено квоту на кількість осіб, що підлягають бронюванню на підприємстві (переважно 50% від загальної кількості військовозобов'язаних, що працюють на підприємстві, але з великим переліком винятків, коли дозволяється бронювати до 100%).

Система бронювання військовозобов'язаних через «Дію», як і будь-який нещодавно запроваджений процес, не є досконалим, хоча і постійно покращується. Так, станом на квітень 2025 року у програмному продукті технічно не реалізована вимога щодо врахування до загальної кількості для розрахунку квоти військовозобов'язаних працівників, яких було призвано на військову службу під час мобілізації після 18 травня 2024 року. Виникають технічні складнощі із розрахунком 100%-ї квоти на бронювання медичних працівників відносно загальної кількості військовозобов'язаних, що працюють у закладах охорони здоров'я. Існує суб'єктивний елемент під час прийняття рішення керівником підприємства щодо визначення конкретних військовозобов'язаних, які підлягають бронюванню в межах визначених відсоткових норм.

Висновки.

На початку 2025 року, з урахуванням досвіду тривалої російсько-української війни, система бронювання залишається важливим елементом забезпечення обороноздатності держави, одночасно підтримуючи безперервність функціонування економіки. Вдосконалена нормативна база, електронні сервіси, зокрема «Дія», і більша поінформованість бізнесу та органів влади сприяли зменшенню адміністративного навантаження та

зростанню прозорості. Однак залишаються актуальними виклики щодо уніфікації процедур між регіонами та за галузевою належністю, забезпечення рівного доступу підприємств до механізму бронювання та вдосконалення контролю за достовірністю поданих даних.

Система бронювання військовозобов'язаних, започаткована в умовах командно-адміністративної моделі управління, зазнала значної трансформації після 2014 року. Поступовий перехід від застарілих методів до сучасних цифрових інструментів, таких як портал «Дія», свідчить про прагнення держави зробити цю систему ефективною, прозорою та зручною для користувачів. Однак для її повноцінного функціонування необхідним є не лише оновлення нормативної бази, а й створення дієвого механізму контролю, стандартизації процедур та зворотного зв'язку з бізнесом. Головним завданням у цьому питанні вбачається дотримання балансу між забезпеченням виконання двох вкрай важливих завдань: забезпечення комплектування сил оборони України особовим складом та забезпечення функціонування економіки України.

Література

1. Даценко, О. П., Костенко Ю. І., Столбов В. В. Актуальні питання комплектування Збройних Сил України якісним персоналом під час проведення заходів їх оптимізації та реформування в сучасних умовах. Вісник Національного університету оборони України, 6 (43). 2014. С. 393-396.

2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII (перша редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/ed19990609#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

3. Про часткову мобілізацію: Указ Президента України від 17.03.2014 № 303/2014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

4. Про часткову мобілізацію: Указ Президента України від 14.01.2015 № 15/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/2015#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

5. Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 № 194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2022-п#Text> (дата звернення: 05.04.2025).

6. Деякі питання реалізації положень Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час: Постанова Кабінету Міністрів України 27.01.2023 № 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-п#Text> (дата звернення: 05.04.2025).

7. Кабінет Міністрів України. Витяг з протоколу № 103 засідання Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2024 року. URL: <https://profpressa.com/media/uploads/2024/10/09/lkmfxj.pdf> (дата звернення: 05.04.2025).

8. Сабадашина Ю. Чотири моделі економічного бронювання. Чим вони відрізняються, що є про ФОПів і чому це дискусійне питання. DOU. URL: <https://profpressa.com/media/uploads/2024/10/09/lkmfxj.pdf> (дата звернення: 05.04.2025).

9. АрміяInform. Онлайн-бронювання працівників: кого та як можна забронювати через Дію. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/11/29/onlajn-bronyuvannya-praczivnykiv-kogo-ta-yak-mozhna-zabronyuvaty-cherez-diyu/> (дата звернення: 05.04.2025).

References

1. Datsenko, O.P., Kostenko, Yu.I. and Stolbov, V.V. (2014), “Current issues of staffing the Armed Forces of Ukraine with qualified personnel during the implementation of measures for their optimization and reform in modern conditions”, *Visnyk Natsional'noho universytetu oborony Ukrainy*, vol. 6 (43), pp. 393–396.

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine “On mobilization preparation and mobilization”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/ed19990609#Text> (Accessed 05 March 2025).

3. President of Ukraine (2014), Decree “On partial mobilization”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/2014#Text> (Accessed 05 March 2025).

4. President of Ukraine (2015), Decree “On partial mobilization”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/2015#Text> (Accessed 05 March 2025).

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution “Some issues of reservation of conscripts under the legal regime of martial law”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2022-п#Text> (Accessed 05 April 2025).

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2023), Resolution “Some issues of implementation of the Law of Ukraine "On mobilization preparation and mobilization" regarding the reservation of conscripts for the period of mobilization and for wartime”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-п#Text> (Accessed 05 April 2025).

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), “Extract from the minutes № 103 of the meeting of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 8, 2024”, available at: <https://profpressa.com/media/uploads/2024/10/09/lkmfxj.pdf> (Accessed 05 April 2025).

8. Sabadashyna, Yu. (2024), “Four models of economic reservation. How they differ, what about FOPs and why this is a debatable issue”, DOU, available at: <https://profpressa.com/media/uploads/2024/10/09/lkmfxj.pdf> (Accessed 05 April 2025).

9. ArmyInform (2024), “Online reservation of employees: who and how can be reserved through Diia”, available at: <https://armyinform.com.ua/2024/11/29/onlajn-bronyuvannya-pracivnykiv-kogota-yak-mozhna-zabronyuvaty-cherez-diyu/> (Accessed 05 April 2025).

Стаття надійшла до редакції 08.04.2025 р.